

Filozofické základy vědeckého přístupu a jejich feministická kritika

Člověk jakožto tvor inteligentní je ze své podstaty zvědavý, a tedy toužící po poznání. Podle amerického filozofa Peirce existují čtyři obecné způsoby poznání. Jedním z nich je metoda tradice, kdy je za pravdu považováno to, v co lidé po dlouhou dobu věří. Další variantou poznání je metoda autority, přičemž se pravdou stává názor jiného člověka – významné autority. Třetím typem je metoda a priori – určité intuitivní poznání pravdy. A posledním typem je cesta poznání pomocí metody vědy. Díky vědeckému přístupu k poznání pravdy by měl každý člověk dojít ke stejnému závěru, protože ve formulaci vědecké pravdy je důležité, aby bylo poznatek možné nezávisle a objektivně znovuověřit. [Reichel, 2009: 11-12]

Co je tedy věda? „Rámcově se dá říci, že v mnoha definicích se objevují především dva významy tohoto pojmu, totiž věda jako soubor utříděných poznatků o určité tematické oblasti a současně jako proces vytváření těchto poznatků podle určitých pravidel.“ „Přitom v současné době se stále více prosazuje pojetí vědy coby sociálního systému orientovaného na tvorbu vědění.“ [Reichel, 2009: 13] Vidíme tedy, že na vědu lze nahlížet i ze sociálního hlediska. Jak poukazuje Hendl „Věda je sociálně daným jevem odvislým od kontextu dané kultury, jejích hodnot a zájmu vědců. Kritéria rozlišující to, co je a co není věda, se utvářejí uvnitř jednotlivých společenství vědců.“ [Hendl, 2005: 31] V souvislosti s tímto tématem tedy přejdeme k pojmu paradigma.

Tomuto konceptu se věnoval americký teoretik Thomas Samuel Kuhn., který přivedl do teorie vědy i koncept „normální“ vědy, ke kterému Dismán říká, že „...normální věda je takový vědní obor, ve kterém komunita vědců přijímá shodné paradigma.“ [Dismán, 1993: 12] Paradigma pro Kuhna znamená „...obecně uznávané výsledky, které v dané chvíli představují pro společenství odborníků model problémů a model jejich řešení.“ [Kuhn, 1997: 10] a „Paradigma je to, co členové vědeckého společenství sdílejí, a naopak: vědecké společenství se skládá z lidí, kteří sdílejí stejné paradigma.“ [Kuhn, 1997: 175] Z této koncepce vědy Dismán také odvozuje názor, že univerzální definice vědy neexistuje, protože každý vědní obor má své paradigma(ta), jejichž obsah se liší, z čehož vyplývá i to, že jak věda sama sebe definuje, se může napříč obory lišit. [Dismán, 1993: 14]

Paradigmata ze sociálně vědního hlediska nám představuje např. Babbie, který o nich tvrdí, že nejsou ani pravdivá či lživá, ale jsou spíše více či méně užitečná jakožto různé úhly pohledu, kterými se dá dívat na sociální svět. [Babbie, 2001: 43] Stručně charakterizuje některá paradigmata jako např. raný pozitivismus, sociální darwinismus, strukturální funkcionalismus, etnometodologii aj. Pro naše studium je z toho hlediska ovšem důležité tzv. „feministické paradigma“. O tomto tématu Babbie napsal, že výzkumníci, kteří nahlíží na sociální svět z feministického hlediska se snaží nejvíce věnovat aspektům sociálního života, které nezahrnují jiná paradigmata. Soustředí se tedy především na genderové rozdíly a jak souvisejí se sociálním uspořádáním. Také kritizují, že hodnoty, normy společnosti a celkové mínění o ní, je popisováno a tím i utvářeno lidmi, kteří zastávají pouze část společnosti – tedy bělošskými muži ze střední vrstvy společnosti, jež píše „mužským způsobem“ a o postojích, které sami přijímají. [Babbie, 2001: 48] Zde tedy vidíme kritiku jakési zaujatosti, kdy jsou zkušenosti se světem interpretovány nejčastěji z mužského hlediska.

Pokud se dále chceme zabývat feministickou kritikou vědy a vědeckého přístupu, skvěle nám k tomu poslouží kniha *The Practice of Social Research*. V ní najdeme několik příkladů androcentrismu ve vědě – např. E. Martin analyzuje sexistický jazyk v lékařských časopisech, C. W. Sherif kritizuje mužskou hierarchii předmětů studie v psychologii, J. Reinharz poukazuje na sexistický kontext sociologie aj.

Důležitým bodem je také kritika raného pozitivismu, kdy výzkumníci vyloučili populaci žen z výzkumného vzorku a zahrnuli pouze muže. Dokonce i pokud byly ženy zahrnuty ve vzorku, nebyla data rozdělena na základě pohlaví a zkušenosti žen se světem tak nebyly prezentovány. Docházelo tedy k opominání některých sociálních jevů jako například tzv. „problému beze jména“, který popisuje Betty Friedan v díle *Ženská mystika*. [Hesse – Biber, Yaiser, 2004: 8]

V důsledku tohoto „laxního“ přístupu k vědě se zrodil feministický empirismus, který vychází z liberálního feminismu. Toto učení věří, že lze eliminovat androcentrický vliv na formování poznání, pokud se budeme striktně držet principů pozitivismu a zahrneme do výzkumného vzorku i ženy a ostatní minoritní skupiny. Je také zapotřebí zkoumat kontext, ve kterém objev provádíme, zohledňovat vlivy při vytváření výzkumného problému a reflektovat androcentrickou povahu tradičních výzkumných metod. [Hesse – Biber, Yaiser, 2004: 9-10]

Z feministického hlediska by se také epistemologie (teorie vědeckého poznání) měla odvíjet z poznání každodenní ženské existence – nejen z poznání životů privilegované vrstvy (např. mužů), protože pouze dominantní skupina pak participuje na vytváření pohledu na svět a tím jej částečně přenáší i na utlačovanou vrstvu. Je tedy zřejmé, že pokud se svět zkoumá od vrcholu sociální struktury, mohou se zakrýt důležité poznatky, které se odhalí jedině tehdy, když se svět prozkoumává od spodních příček hierarchického systému. [Hesse – Biber, Yaiser, 2004: 15-16]

Závěrem bych ráda předložila myšlenku, která tento problém jednoduše ilustruje. „Ženy, jelikož byly podřízeny mužům, mají dvojitý pohled na svět. Ony nejen že ví, jak funguje ženský svět, ale zároveň ví hodně i o tom mužském. Problémy, kterým ale každodenně ženy čelí, jsou často mužskému oku skryté, neviditelné nebo jsou jím ignorovány.“ [Hesse – Biber, Yaiser, 2004: 16]

Zdroje:

- Kuhn, Thomas Samuel. 1997. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoyemnh.
- Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Reichel, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing.
- Disman, M. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- Babbie, E. 2001. *The Practice of Social Research*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Hesse – Biber, Sh. N., Yaiser, M. L. 2004. *Feminist Perspectives on Social Research*. New York: Oxford University Press.